

A BÜKKALJA ÉS A KAPTÁRKÖVEK

▷ SZÖVEG: BARÁZ CSABA-SÜTŐ LÁSZLÓ | FÉNYKÉP: BARÁZ CSABA

Az UNESCO-felvételre pályázó Bükk-vidék Geopark kifejezést hallva alighanem a barlangok, a források, a fensík vagy éppen a kövek vonulatának látványos sziklaletörései jutnak eszünkbe, holott a hegység északi és déli előtere szintén látványos geoértekekkel rendelkezik, bár ezek a közismert karsztos tájtól teljesen eltérők

A Bükk és az Alföld átmeneti zónájában húzódó kistáj a Bükkalja. Két, hagyományos gazdálkodási mód, tájhasználati forma – a szőlészetborászat és az újból fellendülő legeltető állattartás – igen szoros kapcsolatban állt és áll a tájegység sajátos kőkultúrájával, amelynek legarchaikusabb rétegét a kaptárkövek jelentik.

A Bükkalja közzetani felépítésének köszönhetően elsősorban az állékony, de jól faragható vulkáni kőzetekhez, a riolit- és a dácittufához, valamint a tűzárkőhöz (ignimbrithoz) kötődően e tájegység településein jelentős hagyománya van a kő megmunkálásának (a kőfaragásnak, a kővágásnak, a kőfejtésnek), a kő népi alkalmazásának. Az építőkö fejtése és a

A Százrejtekkü

A Százrejtekkü nevű, több változatos méretű helyiségből álló, kőbe vágott, ősi menedékhely Andornaktálya határában. Lehetséges, hogy már a tatárjárás idején menedékként szolgált

Tájhasználat és kőkultúra

Szürkemarhagulya téli szállásán a király-kúti, kőzetbe faragott istállóban

Tető, háta, kúpcsoportok

A „Somolyai kaptárkövek természetvédelmi terület” látképe a járóplatformok kiépítése előtt

FOTÓ: KOZMA ATTILA

népi építészetben történő felhasználása, a kőzetbe mélyített helyiségek (barlanglakások, pinceházak, pincék, pincecsoportok, kőhodályok, kőistállók, gabonásvermek, egyházi jellegű, szakrális sziklahelyiségek) készítése a Kárpát-medencében itt nyúlik vissza a legrégebbi időkig.

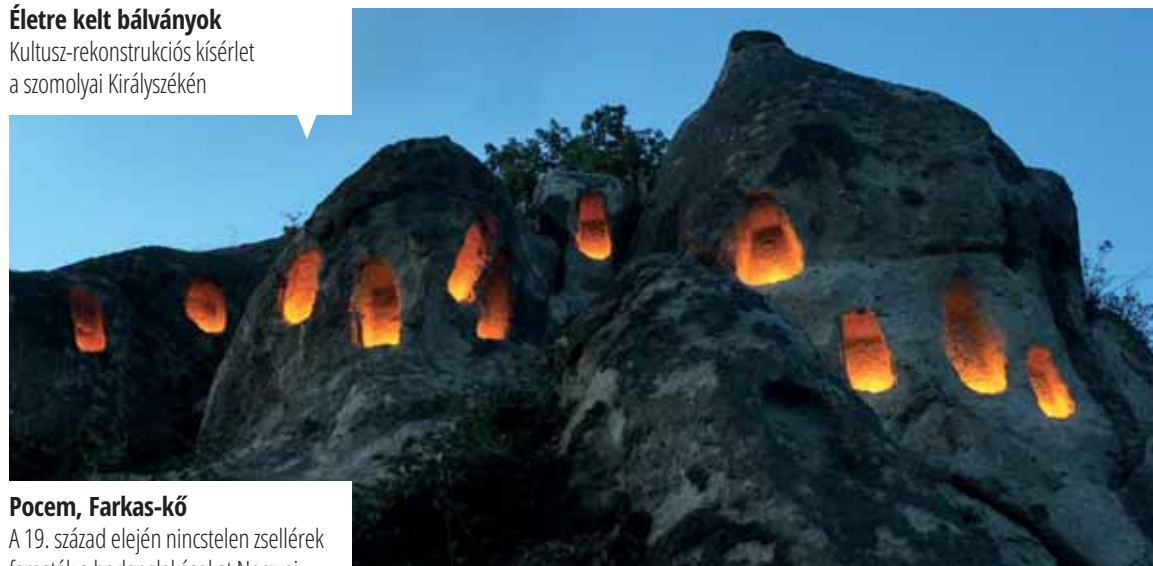
A vakablakos-, bálvány-, köpüs- vagy kaptárkövek elnevezésből az utóbbi a legismertebb, de az Ördögtorony, Királyszéke, Törökasztal, Kósárcány és megannyi misztikus elnevezés is mendemondák sorát hordozza. Nem véletlenül váltak a kaptárkövek a Bükkalja jelképévé, ahol 72 sziklatorony emel-

kedik a lejtők oldalán, melyekbe közel 500 fülkét véstek itt élő elődeink. Bár kőzetanyagukról, kialakulásukról sokat tudunk, de még mindig érnek meglepetések, s az egykori emberi felhasználásuk máig őrzi titkait.

Volt idő, amikor egyesek nem a különleges formavilágban, hanem pusztán a kőzetanyagban láttak értéket: a bányászat során. Az 1958-ban a somolyai kaptárkövek sziklavonulatán nyitott kőbánya súlyos károkat okozott, de szerencsére két évvel később már természetvédelmi területté vált: 13 sziklatornyával a térség leggazdagabb kaptárköves tájrészlete.

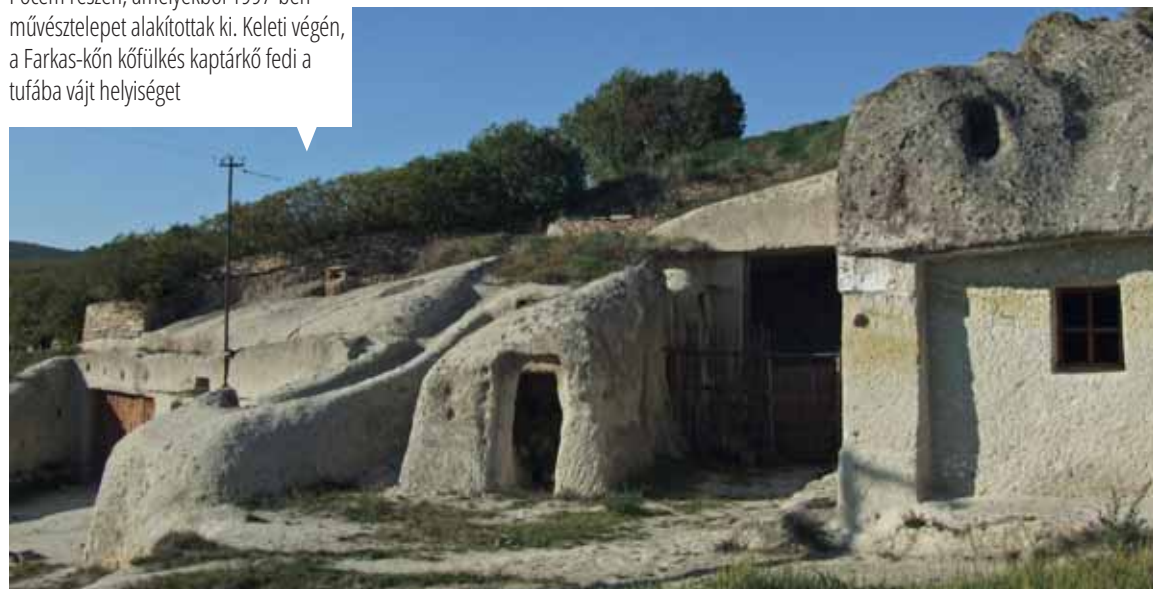
Éltre kelt bálványok

Kultusz-rekonstrukciós kísérlet a szomolyai Királyszéken

Pocem, Farkas-kő

A 19. század elején nincstelen zsellérek faragták a barlanglakásokat Noszvaj Pocem részén, amelyekből 1997-ben művésztelepet alakítottak ki. Keleti végén, a Farkas-kőn kőfülkés kaptárkő fedti a tufába vájt helyiséget

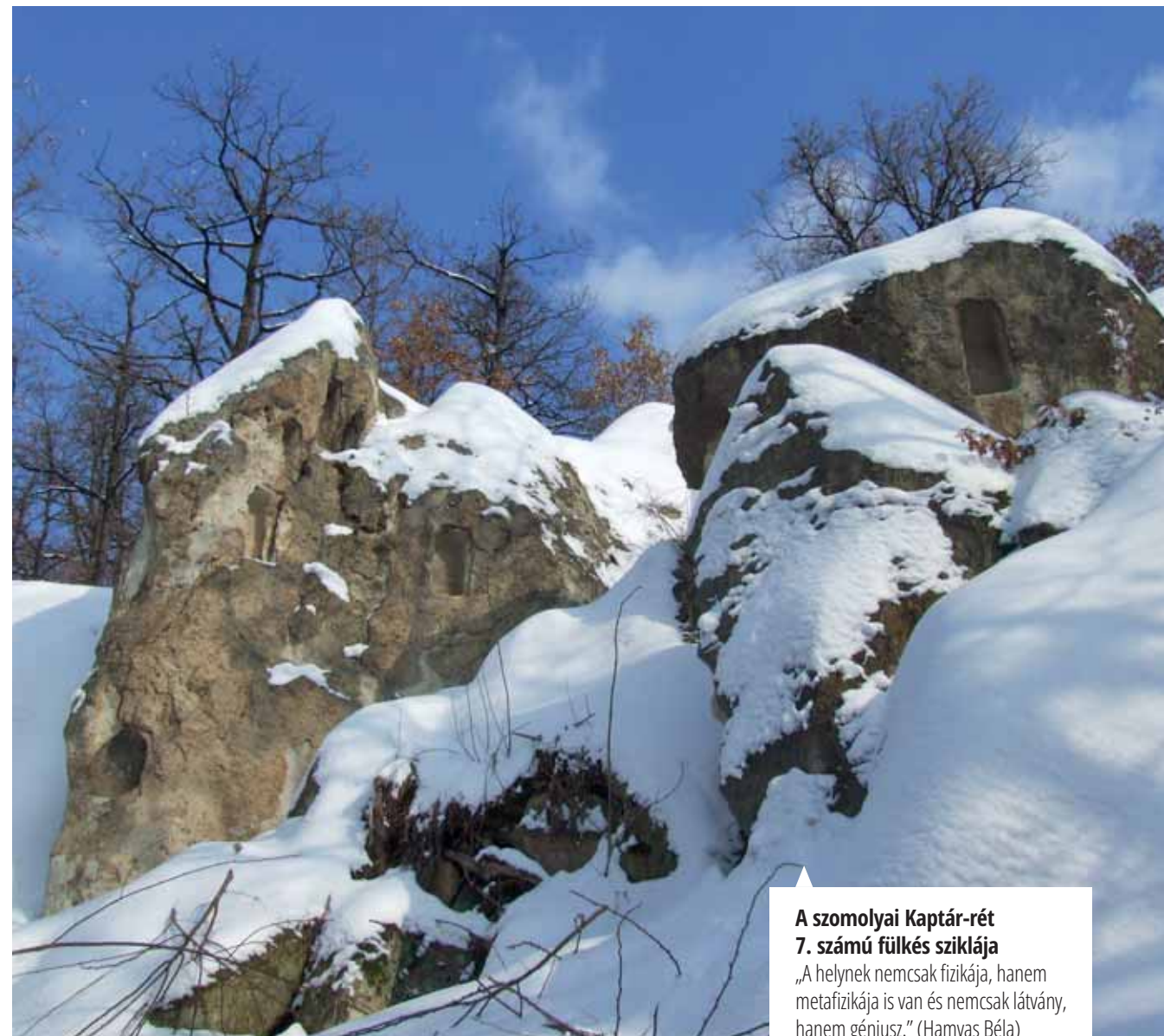

Tűzárak anyaga

Miért olyan értékes ez a kőzet, amelyből a történelmi Eger épületei, a bükkaljai falvak házai épültek, s az egykori barlanglakásokat vagy a méltán híres borospincéket mélyítették? Azért mert egyes rétegei igen jól faraghatók, ugyanakkor vannak nagyon kemény, ellenálló, összesült rétegei is. Porózussága biztosítja az átszellőzést s a négy évszakos kellemes hőmérsékletet. A kedvező tulajdonságok a keletkezési folyamatokra vezethetők vissza.

A Bükkalja fő kőzetanyaga a földtörténeti miocén korban (kb. 17,4–14,3 millió évvel ezelőtt) a Kárpátok kialakulásához kapcsolódó lemezalábukásos folyamatot kísérő vulkanizmusnak köszönheti létét. A földkéregbe nyomult magma több, ma már az Alföld üledékei alatt megbújó kitörési központból jutott a felszínre. Nem is akárhogy! A kitörések során – a Vezúv i. sz. 79. évi működéséhez hasonlóan – a kirobbant törmelék

akár 15–30 km magas kitörési felhőből érkeve, több száz °C-os, horzsaköves törmelékárként száguldott végig a terepen. A horzsakövek a robbanás során gyorsan hűlő, gázdús törmelékből keletkeztek, ezért kis sűrűségük miatt úsznak a vízen. Gyakran előfordult az is, hogy a magas hőmérséklet (450–500 °C) miatt leülepedő szemcsék részben újra megolvadtak, majd kihűlve összehegedt, „összesült” kőzetek jöttek létre.

A szomolyai Kaptár-rét 7. számú fülkés sziklája

„A helynek nemcsak fizikája, hanem metafizikája is van és nemcsak látvány, hanem géniusz.” (Hamvas Béla)

Miért különlegese a kaptárkövek?

5–8 millió évet kell visszamennünk az időben, amikor a vulkáni alapközet már a Bükk heglábát alkotta. E lejtőket az Alföld felé futó vízfolyások tagolták, s a völgyek között olyan hátaik jöttek létre, amit a záporpatakok továbbbákolhattak. A helyenként akár 20 m magasságot is elérő, kúp alakú eróziós tornyok a felszínt sűrűn tagoló vízmosások között fennmaradó gerincekből formálódtak ki, fokozatosan elválva a lejtő oldalától. A mainál melegebb

és csapadékosabb éghajlaton, a mállás előkészítette felszínén a laza, horzsaköves tűzár-kőzet gyorsan pusztult, ami a jégkorszakok gyér növényzetű időszakában folytatható.

Jól mutatja a kőzet pusztulását a lépteink alatt dübögő hangot adó cserépfalui Ördögcsúszda vagy a Mész-patak szurdoka, ahol a bevágódott 6–8 m mély völgyben most is évről évre új formák keletkeznek a vízerózió nyomán.

Napjainkban a részben növényzet fedte felszínen lelassult a kaptárkövek formálódása, így a tornyok különböző fejlődési szakaszban konzerválódtak. A kialakulás folyamatát a lejtőből éppen kipreparálódó kisebb kúpok, a hegyoldalhoz nyeregrel kapcsolódó önálló tornyok, a lejtőtől teljesen elváló kaptárkövek, majd a pusztuló sziklák mutatják.

Kezünk nyomai

A felszínfejlődés később emberi beavatkozások nyomán folytatódott – ma sem pontosan ismert rendeltetéssel. Még létrehozásuk korában is bizonytalanok vagyunk.

A faragott fülkék – mint a szikla neve is mutatja – egyesek szerint sziklaméhészet céljára szolgáltak, de ezt egy balkáni néprajzi analógián túl más nem támasztja alá. A formák a sziklán látható magasságuk és égtáj szerint is rendszertelenül helyezkednek el. Az egy

kőzetoronyba vésett ablakok száma is meglehetősen különböző. Van olyan, ahol jól látható a fülkét egykor lezáró fedelek rögzítésének felületbe vésett kerete és az ékek helye, máshol már ezek is lekoptak vagy eleve hiányoztak.

Különbözőek a méretek is. Az átlagosan 50-60 cm magas, 30 cm széles formáknak a többsége 30 cm mély, de megőrződtek ennél jóval sekélyebb vagy éppen nagyobb, szélesebb üregek is. Már

a téma első kutatója, az egri Bartalos Gyula is felvetette a fülkék szakrális használatának lehetőségét, amely többféle változatban újra és újra megfogalmazódott – az urnatemetkezéstől az áldozati bálványtartóig.

Cserépváralja területén 20 kaptárkövet ismerünk, közülük a legmagasabb a Mangó-tető Nagykúp nevű, 16 m magas sziklatornya. A kaptárkö előterében feltárt gödrök és csatornák egyelőre

A cserépváraljai Nagy-kúp

A Mangó-tető oldalában magasodó kaptárkövet 25 fülke díszíti. Tőle néhány méterre a Kiskúp magasodik, fölöttük pedig riolittufa mélyút mutatja az ember és a természet közös eróziós munkáját

Furgál-völgyi kaptárkövek

Mint kővé vált „cápauszony”: a fejlődés utolsó fázisát mutatja a Furgál-völgyben kialakult kaptárkö (Cserépváralja)

A cserépfalui Ördögtorony

A Mész-hegy lejtőjét nagy méretű horzsaköveket tartalmazó, laza tűzárkó építi fel, ezért gyorsan pusztul. Az Ördögcsúszdának nevezett lejtő alján emelkedik az Ördögtorony

A szomolyai Királyszéke

A falakban kettő híján félszáz fülke sorakozik. Bartalos Gyula, egri pap, régész-történész az Archaeologiai Értesítőben 1891-ben megjelent közleményét e kaptárkőről készült fényképpel illusztrálta

KAPTÁRKÖVEK ÉS A BÜKKALJAI KŐKULTÚRA

A táj és az abban élő ember sajátos kapcsolatrendszerét tükrözi: egy jól körülhatárolható hazai tájegységre jellemző, történelmi gyökerű, élő hagyományokkal rendelkező, összetett természeti – tájgazdálkodási – kulturális rendszer, amely egyedülálló természeti jellege miatt – a Hungarikum Bizottság 2016. június 17-i ülésén – méltán kapta meg a Hungarikum címet.

nem vittek közelebb a fülkés sziklák rejtélyének a megoldásához. A szomolyai Vén-hegy (Kaptár-rét, Kaptár-völgy) volt az első országosan védett kaptárköves terület, melynek legimpozánsabb tagja a Királyszéke. Itt található a legnagyobb, ismert fülkét (112 cm magas), de több vakablaka is nagyobb az átlagosnál. A sziklacsoport különlegességét a csúcsaikba

faragott lyukak adják, de ezek rendeltetésére sincs minden kétséget kizáró magyarázat.

Legalább ilyen rejtélyes az egri Nyerges kaptárköve, mert fülkéinek formája és sekély bemélyedése mind a méhészet-, mind a síremlék-szerepet kizárja, miközben a szikla tetején nyereg alakúra faragott bemélyedést alkottak – talán éppen áldozatok bemutatására. A

szakrális képet erősíti egy másik egri szikla, a Pajdos megnevezése, amely a palócok hiedelemvilágában a Napot és Holdat felfaló mitikus lényre utal.

Lehet, hogy az igazságot sohasem tudjuk meg, de a kaptárkövek őrzik a kőzetek, a felszínformák, az itt élők kultúrájának és hiedelemvilágának sajátos együttesét, a bükkaljai kőkultúra szellemét.

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TRENDFM-EN
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR.
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:
BARÁZ CSABA

TRENDFM 94.2
GAZDASÁGI RÁDIÓ CSOPORT

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:
WWW.TRENDFM.HU

A Földgömb Hungarikum-cikksorozatának támogatói:

BARÁZ CSABA
FÖLDRAJZTANÁR,
TERMÉSZETVÉDELMI
SZAKREFERENS (BNPI),
ASPIRÁNS GEOPARKOLÓGUS

SÜTŐ LÁSZLÓ
GEOGRÁFUS, FÖLDRAJZ-
TANÁR, AZ ESZTERHÁZY
KÁROLY KATOLIKUS
EGYETEM DOCENSE

KIZÖLDÜLTÜNK!

ELŐADÁSAINK VISSZANÉZHETŐEK

A Zöldgömb Fesztivál előadásait november 21-én több mint ezren hallgatták végig a virtuális térben. Désirée Bonis, a Holland Királyság nagykövete köszöntötte a hallgatóságot: országa körforgásos gazdaság iránti elkötelezettségéről beszélt, amit az eddigi eredményeik is alátámasztanak. Kerékpárral körbejártuk és megismerhettük két Magyarországon élő holland vállalkozó karbonsemleges üdülőhelyét. Szakértőink, Köves Alexandra és Munkácsy Béla a zöldgazdaságról alkotott képünket árnyalták. Szeged példáján, Gulyás Ágnes segítségével bepillantunk a városi terek környezettudatosabb, élhetőbb kialakításának fortélyaira. Antal Alexa segítségével megtudhattuk hogyan látjuk saját ökológiai lábnyomunkat és mit tehetünk, hogy még hatékonyabban óvjuk környezetünket. A Felelős Gasztrohős Alapítvány, az ittaszezon.com és a Spar szakértői révén a pandémia alatti fogyasztói szokások változásáról kaptunk képet és kiderült, hogy mennyire lettek napi vásárlásaink környezettudatosabbak. Kröel-Dulay György előadásából megtudtuk, milyen változásokra számíthat a magyar növényvilág a klímaváltozással. Kajner Péter, a WWF Magyarország szakértője kiváló és követendő példákat mutatott be, az ember által átalakított környezet vízháztartásának helyreállítására.

Nagyszerű előadások, lelkes hallgatóság, kiváló és véget nem érő kérdések... Ez volt idén a Zöldgömb Fesztivál. Ha lemaradtál róla, honlapunkon visszanezheted előadásainkat. Várunk 2022-ben is – reméljük újra személyesen, „zöldülj velünk”!

WWW.ZOLDGOMBFEZTIVAL.HU

A ZÖLDGÖMB FEZTIVÁL TÁMOGATÓI:

A FÖLDGÖMB EGYÜTTMŰKÖDŐ PARTNEREI ▾

E LAPSZÁMUNK MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTÁK ▾

MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG

ALAPÍTVÁ: 1872

1142 BUDAPEST, ERZSÉBET KIRÁLYNÉ ÚTJA 125.
HONLAP: WWW.FOLDRAJZITARSASAG.HU
E-MAIL: INFO@FOLDRAJZITARSASAG.HU

ELNÖK: DR. LÓCZY DÉNES
ALELNÖKÖK: DR. EGEDY TAMÁS
DR. NEMERKÉNYI ZSOMBOR
FŐTITKÁR: DR. JENEY LÁSZLÓ

SAKOSZTÁLYOK:

BIZTONSÁGFÖLDRAJZI ÉS GEOPOLITIKAI
SAKOSZTÁLY, EXPEDÍCIÓS SAKOSZTÁLY,
TÁRSADALOM- ÉS GAZDASÁGFÖLDRAJZI
SAKOSZTÁLY, HEGYMÁSZÓ-SAKOSZTÁLY,
OKTATÁS-MÓDSZERTANI SAKOSZTÁLY,
EGÉSZSÉGFÖLDRAJZI SAKOSZTÁLY,
TERMÉSZETFÖLDRAJZI SAKOSZTÁLY,
TÉRKÉPESZETI SAKOSZTÁLY,
TURIZMUSFÖLDRAJZI SAKOSZTÁLY,
FÖLDRAJZTANARI SAKOSZTÁLY

TERÜLETI OSZTÁLYOK:

BAKONY-BALATON-VIDÉKI OSZTÁLY (VESZPRÉM)
BORSODI OSZTÁLY (MISKOLC)
DEBRECENI OSZTÁLY
DÉL-DUNÁNTÚLI OSZTÁLY (PÉCS)
DUNA-VÖLGYI OSZTÁLY (SZÉKESZÁRD)
EGER-BÜKK-VIDÉKI OSZTÁLY
GYÖNGYÖS-MÁTRA-VIDÉKI OSZTÁLY
KISALFÖLDI OSZTÁLY (GYÖR)
KISKUNSAGI OSZTÁLY (KECSKEMÉT)
KÖZÉP-DUNÁNTÚLI OSZTÁLY (SZÉKESFEHÉRVÁR)
KÖRÖS-VIDÉKI OSZTÁLY (BÉKÉSCSABA)
NYÍRSÉGI OSZTÁLY (NYÍREGYHÁZA)
NYUGAT-MAGYARORSZÁGI OSZTÁLY (SZOMBATELY)
SZEGEDI OSZTÁLY
SZÉKELYFÖLDI OSZTÁLY (CSIKSZEREDA)
TOLNA MEGYEI OSZTÁLY (DOMBOVÁR)
ZALAI OSZTÁLY (NAGYKANIZSA)

KÖNYVTÁR ÉS GYŰJTEMÉNYEI:

1112 BUDAPEST, BUDAÓRSI ÚT 45.
KÖNYVTAR@FOLDRAJZITARSASAG.HU
A KÖNYVTÁR ELŐZETES EGYEZTETÉS ALAPJÁN
ISMÉT LÁTOGATHATÓ!

AZ ÉGGÖMBÖT TARTÓ ATLASZ A MAGYAR FÖLDRAJZI
TÁRSASÁG VÉDJÉKYÉNT BEJEGYZETT JELKEPE

LAPALAPÍTÓ (1929):
DR. MILLEKER REZSŐ

AZ ÚJ SZOROZAT
ÚJRAINDÍTÓI (1999):
DR. NEMERKÉNYI ANTAL
ÉS FARKAS PÉTER

1929–1933, FELELŐS SZERKESZTŐ:
DR. MILLEKER REZSŐ

1934–1944, SZERKESZTŐK:
DR. BAKTAY ERVIN ÉS DR. KÉZ ANDOR

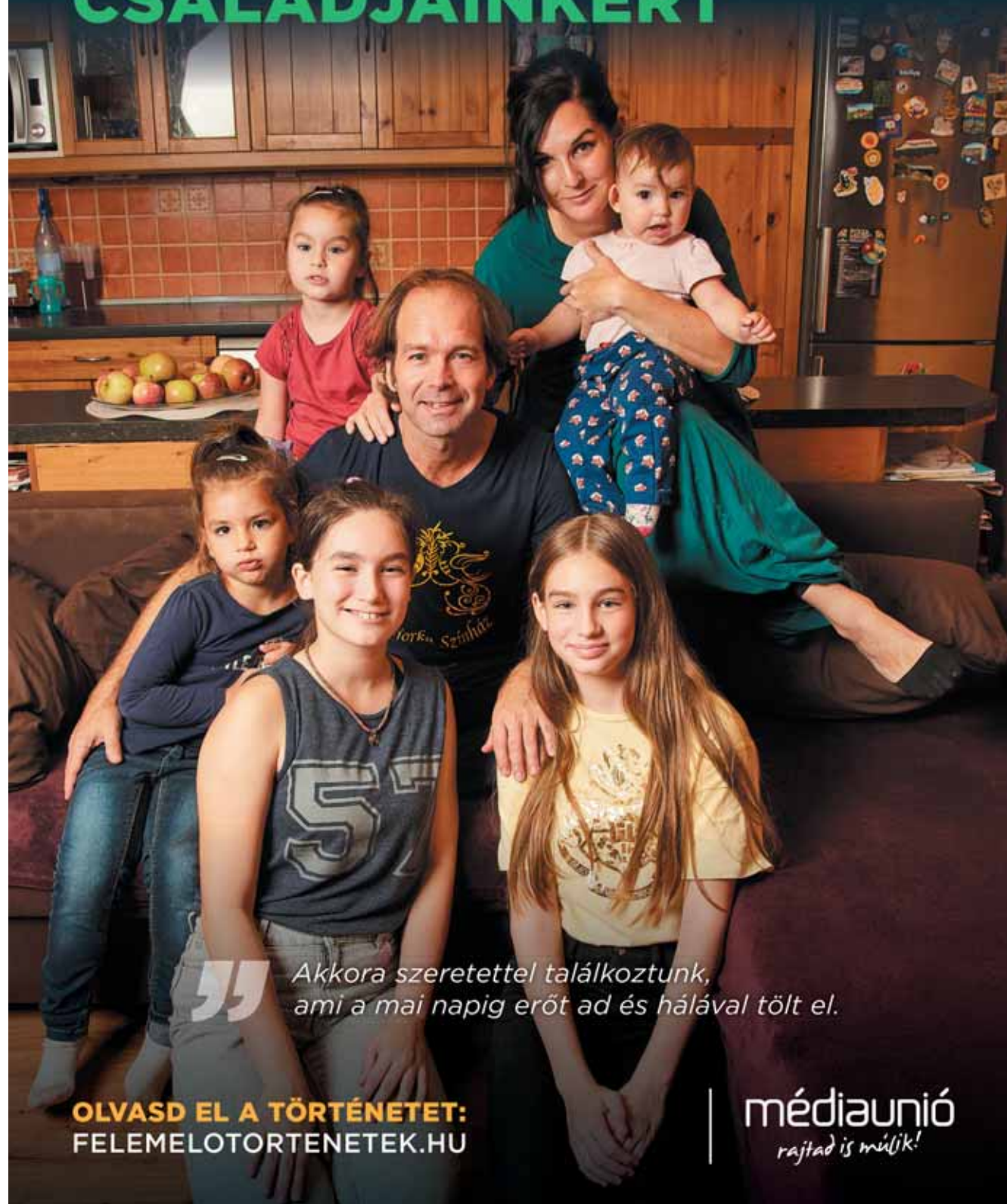
1999–2005, FŐSZERKESZTŐ: DR. NEMERKÉNYI ANTAL

2005–2006, FŐSZERKESZTŐ: DR. VOJNITS ANDRÁS

2006-TŐL FŐSZERKESZTŐ: DR. NAGY BALÁZS

LEGYÜNK HÁLÁSOK CSALÁDJAINKÉRT

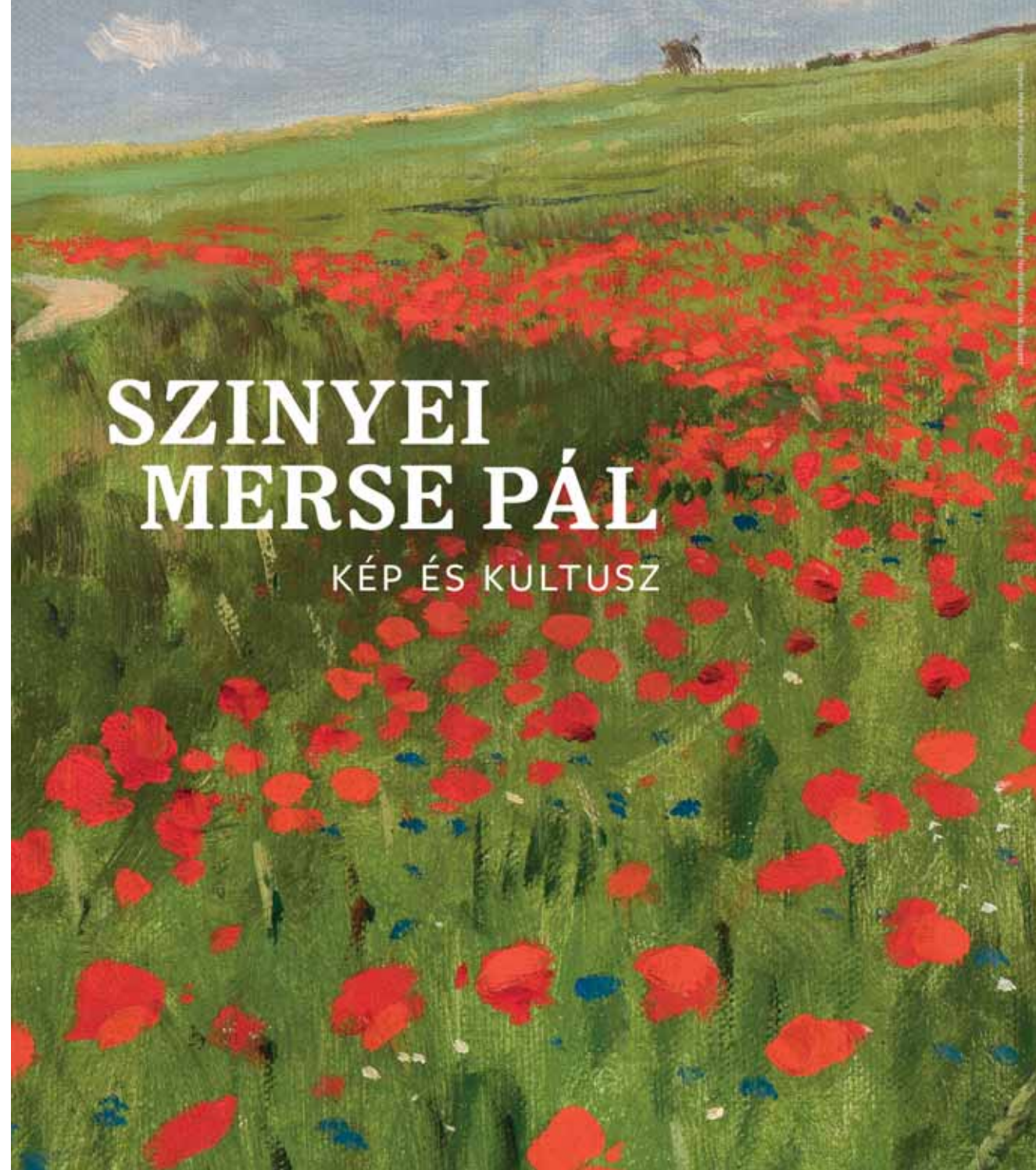
FELEMELŐ TÖRTÉNETEK

” Akkor szeretettel találkoztunk,
ami a mai napig erőt ad és hálával tölt el.

OLVASD EL A TÖRTÉNETET:
FELEMELŐTÖRTÉNETEK.HU

médiaunió
rajtad is múlik!

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA

2021. november 12. – 2022. február 13.

mng.hu

